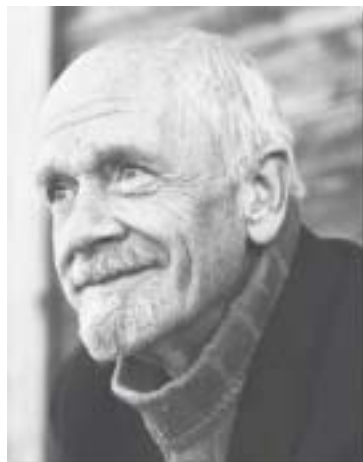

Per Myrberg om *Lika för lika*

– Det är en slags moralitet, om än en egendomlig sådan

Per Myrberg har gjort en hel del Shakespeare genom åren: Laertes, Vålnaden och Teaterkungen i *Hamlet*, Orlando i *Som ni behagar*, Troilus i *Troilus och Cressida*, Gloucester i *Kung Lear* och titelrollen i *Julius Caesar*. Han medverkade också i Sveriges Radios stora satsning om *Rosornas krig*, en bearbetning av Shakespeares krönikespel för radio. Redan 1958 gjorde han Claudio i *Lika för lika* i regi av Alf Sjöberg. 1979 spelade han hertigen i samma pjäs, då i regi av Donya Feuer.

Per Myrberg. Foto Nicho Söderling

Lika för lika är en pjäs om dubbelmoral och om maktmissbruk.¹

– Det är en slags moralitet, om än en egendomlig sådan. Det är många trådar att foga ihop på slutet och det går väl egentligen inte så bra; det är med ett nödropp han får ihop det Shakespeare. Det är naturligtvis en lite krystad historia, men den är bitvis väldigt rolig. Shakespeare verkar ha varit på gott humör när han skrev den.

NÅGOT SOM PER MYRBERG MINNS förvånade honom när han gjorde hertigen var hur lätt han får ihop det med den rena oskuldsfulla Isabella på slutet.

– ”Kom så gifter vi oss!” säger hertigen till Isabella på slutet och så blir det också. Ja hela historien är naturligtvis lite krystad. Men det är ju inte i själva intrigerna som Shakespeares storhet ligger, utan snarare i förhållanden människor emellan. Man får över huvudtaget ingen bra förklaring till varför hertigen sticker iväg från stan? Var det så ruttet där? Och varför överlåta styret till Angelo och Escalus och sedan själv smyga omkring i munkkåpa! Och inte en människa känner igen honom! Sådana där saker måste man bara köpa, och görs det övertygande, så är publiken med. Det är det som är så fantastiskt med teater, att man kan peka och säga: ”Det här är en sjö!” Gör man det bra så ser publiken en sjö, som ingen scenograf i världen kan åstadkomma.

PER MYRBERG GJORDE CLAUDIO i Alf Sjöbergs uppsättning 1958, men hade svårt att göra som Sjöberg ville.

– Jag var ju helt ung och minns hur jag tvangs att sitta på en stol och häva ur mig den där hemska repliken om hur fasansfull döden är. Som ung vill man röra på sig, och då är det över huvudtaget att sitta helt still och lämna ut sig på det viset. Samtidigt visade Sjöberg en stor tilltro till mig, och jag förstod inte förrän vi spelat pjäsen ett tiotal gånger hur bra det egentligen var. Det blir en större kompression när man sitter still och säger något så allvarligt, än om man flänger omkring. Repliken liknar ’Att-vara-monologen’ men Hamlets monolog är mer reflekterande. Claudios replik kommer ju från en man i dödsångest.

CLAUDIO:

Men dö, och gå mot det vi inte vet;
Att ligga kall och orörlig och ruttna:
Att denna levande och varma kropp
Ska bli en jordklump, själen lösas upp
Och bada i en eldfloed, eller bo
I köldens bröstorg av omätlig is;
Att vara fången i en vind som blåser
I evighet, vilt, häftigt, utan vila
Runt världen där den hänger; värre
Än allt det värsta fantasin kan drömma
Av grymma kval - det är för fasansfullt.
Det tyngsta, vidrigaste jordeliv
Som fattigdom, värk, nöd och fångenskap
Kan lägga på oss, är ett paradiset
Mot allt vi tror om döden.

VAD TYCKER PER MYRBERG DÅ om den långa repliken där hertigen menar att man ska leva för döden för att livet och döden ska bli ljuvare (’Lev helt för döden ...’, se nästa sida)

– Jovisst är den vacker men varför säger han så där? För att trösta den stackars dödsdömda Claudio? Men vem vill i unga år leva helt för döden? Claudio svarar: ”Tack fader. Om jag vill leva, mister jag mitt liv, men finner det i döden. Må den komma!” Jag minns att jag funderade på om svaret var ironiskt, ungefär som att ”Tack så mycket. Det var ju tjuvigt sagt men en jäkla dålig tröst när man ska till att dö!” Annars blir det lite svårt att tro att Claudio skulle resignera bara för att hertigen ber honom, om än i en mycket vacker replik.

I LIKA FÖR LIKA SÄGER ANGELO ATT han ska skona Isabellas bror Claudio om han får ta hennes oskuld. Hon vägrar. Till och med Claudio säger: ”Nej du gör det intel!” Hur får man sådant att låta trovärdigt idag?

– Ja, han vill ju tro att han klarar av det. Det är ju sånt man kan säga, men det spricker ju också. Han *vill* tro det för att konventionen kräver det. Att Isabella håller på sig kan bero på att hon är så ung och inte kan sina känslor än, också hon uppför sig som hon tror krävs i en speciell situation. Samtidigt tycker man att det är hemskt att hon låter sin bror dö hellre än att lägga sig med Angelo. Men tiden var annorlunda. Men idag? Hur får man det trovärdigt? Det gäller att förmedla själva känslan på ett bra sätt. Då står sig förnuftet ganska slätt.

HERTIGEN HAR IBLAND SETTS SOM en Kristusgestalt, ibland som en maktmänniska.

– Jag ser honom som varken eller. Hela pjäsen är visserligen starkt kristet färgad med hela förlåtelse-temat, men att välja någon av de där ytterligheterna kan mer spegla en regissörers sätt att se pjäsen.

PER MYRBERG MENAR ATT MAN KAN tycka att hertigen är en elak man, men han är mild i sin grymhet.

– Han meddelar till exempel Isabella att hennes bror är död fast han lever. Ju grymmare han betar sig desto större effekt får hans mildhet. Men publiken protesterar i tysthet: 'Men han lever ju, han lever ju!' Det kan också tyckas grymt att döma Angelo till döden på slutet, men dennes glädje blir så mycket större när han sedan benådas. Då blir också hertigen som benådat honom ädlare än om han bara sagt att 'vi stryker ett streck över det här'.

HERTIGEN ÄR EN STOR ROLL MEN ändå har rollen som Angelo varit mer eftertraktad fast den är rätt så liten.

– Ja, Angelo är en tydligare roll än hertigens. Skurkrollerna är alltid roligare. Och vilken skådespelare vill gå omkring med en stor hätta över sig hela pjäsen? Hertigen har i alla fall en hemlighet med publiken som vet att han är förklädd till munk. Det vet inte de andra rollerna. Det är enkelt men effektivt.

Intervju: Roland Heiel

Per Myrbergs Shakespeare-roller (roll - pjäs - regi - år)

Claudio - *Lika för lika* - Alf Sjöberg - 1958
Laertes - *Hamlet* - Alf Sjöberg - 1960
Orlando i *Som ni behagar* - Alf Sjöberg - 1964
Troilus - *Troilus och Cressida* - Alf Sjöberg - 1967
Hertigen - *Lika för lika* - Donya Feuer - 1979
Gloucester - *Kung Lear* - Ingmar Bergman - 1984
Välnaden, Teaterkungen - *Hamlet* - Bergman - 1985
Julius Caesar - *Julius Caesar* - Staffan Roos - 1985
Olika roller - Rosornas krig - flera regissörer - 1986
(Shakespeares krönikespel - radioteater i 11 delar)

1

Hertigen tar en paus från sitt ämbete och utser den nitiske Angelo att styra. Claudio döms till döden för att han gjort en kvinna med barn. Hans kyska syster Isabella, tillika nunna, vädjar om nåd för brodern, vilket Angelo säger han ska ge om han får ta hennes oskuld. Hertigen går omkring i staden utklädd till munk och ordnar till slut allt till det bästa.

HERTIGEN

Lev helt för döden, så blir liv och död
Så mycket ljuvare; och säg till livet:
Förlorar jag dig, mister jag nånting
Som bara därar vill ha kvar. En vindpust är du,
En lekboll för de fjärran himlakroppar
Som varje timme plågar den lekamen
Där du är inhyst. Du är dödens narr:
Allt gör du för att löpa honom undan
Och rusar i hans famn. Är inte upphöjd:
För alla njutningar du bär i skötet
Ammas av låga ting. Är inte djärv:
Du fruktar ju den mjuka kluvna gadden
På markens orm. Sömn är din bästa vila:
Du sover gärna, ändå är du rädd
För döden, som är samma sak. Vad är du?
Ett formlöst moln av många tusen korn
Som föds ur stoffet. Lycklig är du inte,
Du kräver det du inte har, och det
Du har försmår du. Du är obeständig:
Allt efter månens växlingar, så skiftar
Ditt lynne. Är du rik, då är du fattig,
För som en åsna knäar under guldet
Bär du din rikedom en enda dagsmarsch:
Sen lastar döden av dig. Inga vänner:
Din egen säd, som kallar dig för far,
De barn du avlade, förbannar bölder
Och gikt och reumatism för att de inte
Gör slut på dig fort nog. Du äger varken
Ålderdom eller ungdom, men det är
Som om du i en eftermiddagsslummer
Drömde om båda; för din ungdoms vår
Är som en höst som ber novembersolen
Om nya blad: och blir du rik och gammal,
Finns varken ork, lust eller skönhet kvar
Att njuta rikedomens med. Vad är då det
Som kallas liv? I detta enda liv
Rymts tusen dödar; ändå skyr vi döden
Som jämnar allt det udda ut.

Gielgud regerar

Regissören Peter Brook satte 1950, blott 25 år gammal, upp *Lika för lika* i Stratford-upon-Avon. I en tragi-komisk version visade han upp ett Wien kantat av tiggare och annat löst folk. I fångelset fick man se en ohygglig skara av krymplingar och deformerade människor.

Hertigen spelades av Harry Andrews, Isabella av den unga Barbara Jefford och Angelo av John Gielgud.

Att spela mot Gielgud var förstas en ära, eftersom han vid det laget var en legend, både älskad och fruktad. Stämningen var spänd vid kollationeringen, när skådespelarna träffades för en första genomläsning.

Peter Brook höll en liten inledning för att bryta isen och bad sedan 'hertigen' att börja. Efter en konstpaus deklamerade denne djärvt sin första korta replik: "Escalus!", varpå 'Escalus', knappt hörbart, svarade med sin två-ordsreplik: "Min hertig." Enligt Peter Brook kunde man i den repliken höra skådespelarens panik och hans önskan att sjunka genom golvet.

Från John Gielgud, som inte hade sin första replik på ännu någon sida, kom ett ilsket: "Peter! Han ska väl inte säga det så *där* va?" Orden bara kom, men lika snabbt ångrade Gielgud sitt tilltag och sa: "Åh jag är ledsen, käre vän, förlåt mig. Jag vet att det kommer bli lysande. Förlåt allihop, vi fortsätter!"

RH

Att frestas och att falla är inte samma sak.

*

Å, så härligt att ha jättens styrka
men så grymt att bruka den som jätte.

*

Tvivlet är en skurk
Det får oss att gå miste om det goda
för att vi aldrig vågar satsa.

*

Förlåt ers nåd; när vi vill ha nånting,
säger vi ofta sånt vi inte menar.

*

Det sägs att mannen föds ur sina fel
och att de ofta sen blir mycket bättre
än om de inte hade felat alls.

Ur *Lika för lika*